№ 11 ՇԱԲԱԹ 18 ՅՈՒՆՎԱՐԻ

1914
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱԲԱԹ 18 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 11

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թղթակցութիւնները գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak“
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՆԵՐԿԱՅ 1914 Թ. ՀԱՄԱՐ

43-ՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

12 և 11 ամիսը	10 ամիսը	9 ամիսը	8 ամիսը	7 և 6 ամիսը	5 ամիսը	4 ամիսը	3 ամիսը	2 ամիսը
10 րուբ.	9 րուբ.	8 րուբ.	7 րուբ.	6 րուբ.	5 րուբ.	4 րուբ.	3 րուբ.	2 րուբ.

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ։

Յայտարարութիւնները ընդունվում են բոլոր լեզուներով։ Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ առաջին երեսի վրա տողատեղին (պետիտ) 20 կ., վերջին երեսի վրա 10 կ.։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն եւ 40 կ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ“. Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK“.

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Երկուշաբթի, յունվարի 20-ին

ՀԱՅՈՑ ԴՐԱՄԱՏԻԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ առաջին անգամ հայ բեմի վրա ՍԱՐԴՈՒԻ

ԿԱԽԱՐԴՈՒՀԻ

Դրամա 5 գործ. Թարգմ. Գ. Իփէկեանի

ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ.—տ. տ. Աշխէն, Արուսեակ, Գուլազեան, Մանուչարեան, Ցամիկ, Սեւումեան, ՍԻՐԱՆՈՅՇ, պ. պ. Ալլահվերդեան, Աղայեան, Բերոյեան, Զարիֆեան, Մ. Թաշճեան, Մամիկոնեան, Մանուէլեան, Մուրադեան, Յարութիւնեան, Տէր-Առաքելեան, Օվի-Ահարոնեան, աշխատակից-աշխատակցուհիներ և ուրիշները։

Սկիզբը երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին։

Ռեժիսոր՝ ԱՐՄԷՆԵԱՆ

44. 2—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Այսօր, շաբաթ, 18 յունվարի 1914 թ.

ՑՕԳՈՒՏ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ կը կայանայ

XXIII «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹԸ»

I

Ասիական երաժշտական խումբը ղեկավարութեամբ Ս. Մազալովի կը նուագէ հայկական եղանակներ։

II

Ժողովրդական ազգային հանդէս-ուխտագնացութիւն Թիւրքահայաստանի Մուշ քաղաքում մասնակցութեամբ կովկասեան գուսանների և Թիւրքահայաստանի բազմաթիւ ներկայացուցիչների՝ ազգային տարազներով և յատուկ երաժշտութեամբ և երգեցողութեամբ։

III

Վիճակախաղ զուտ ասիական արծաթեայ իրերից և գործուածքներից։ Տոմսակը 50 կ.։

IV

Ասիական և եւրոպական պարեր, պտի-ժվօ, շամպայն, ծաղիկներ։ Մուտքի տոմսակը արժէ 2 ր. 50 կ.։ Վարժուհիների, ուսուցիչների և ուսանողների համար 1 ր. 25 կ.։

Պարտադիր հագուստ տղամարդկանց համար—սև-սիւրտուկ, ֆրակ, սմոկինգ կամ ազգային տարազ։

Սկիզբը երեկոյեան ժամը 9-ին։

Երեկոյթի կառավարչուհի՝ իշխանուհի Մ. Թումանեան

Կարգադրիչներ՝ տ. տ. իշխ. Ս. Արղութեան, Ե. Աֆրիկեան, Հ. Առստամեան, Ս. Բօզարջեան, Ե. Գիւզալեան, Ե. Ղորղանեան, Ե. Ղուլեան, Վ. Մամուլեան, Մ. Յարութիւնեան, Ս. Քալանթարեան, պ.պ. Ե. Թումանեան, Ե. Շահնազարեան, Տէր-Մարուքեան, Գ. Իփէկեան։

Գեղարուեստական բաժնի կառավարիչ՝ Գ. Բաշինջաղեան

առ. (10, 18) 3. 3—3

ՄԻՍԱԿ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ ՓԱԼԱԿԵԱՆՑԸ

ԽՈՒՏՕՐ ՌՈՄԱՆՕՎՍԿԻ, ԿՈՒԲԱՆԻ ՇՐՋ.

յայտնում է ի գիտութիւն իր յարգելի գնողների, որ ներկայ տարվայ յունվարի 8-ից սկսել է բանել

ԿԱՊԱԼՈՎ ՆՈՐ ՎԵՐՑՎԱԾ ՎԱԼՑՕՎԻ ՋՐԱՂԱՑԸ,

ԿՈՒԲԱՆՍԿԱՅԱ ԿԱՅԱՐԱՆԻ ՄՕՏ (Վլադիկավկազեան գծի վրա), որ արդիւնաբերում է օրական մօտ 600 տոպրակ ամենաբարձր տեսակի ալիւր—

ԿՐՈՒՊՉԱՏԿԱ—ՍԻԱՆԿԱ և ԲԱՋՄՕԼ

Այդ Ջրաղացի վերաբերմամբ բոլոր պատուէրներով խնդրվում է դիմել իրա՝ ՓԱԼԱԿԵԱՆՑԻ հասցէով՝ Արմաւիր, Կուբանի շրջ.։

(ե. շ.) առ. 28. 8—2

Թիֆլիսի համալսարանի

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՕՏՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՌԵՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՇՐԻ. Бебутовская 23, тел. 7—92.

(ա.օ.) առ. 977 100—55

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ԵՒ ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ Է

Հանգուցեալ

ԱԼ. ՔԱԼԱՆԹԱՐԻ

„Экономическія перспективы Восточной Анатоліи“

բրօշիւրը։

Գինն է է 25 կոպ.

Գնել ցանկացողները կարող են դիմել «Կենտրոնական», «Գուտտենբերգ», «Գիր» գրավաճառանոցներին, ինչպէս և «Մշակի» խմբագրատանը։

(օ.մ.) առ. 1225. 10—9

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆԸ

Նորից հրապարակի վրա է դրվում հայկական թատրոնի ապագան ապահովելու հարցը։

Թատրոնը բարձր կուլտուրական և զարգացած ազգերի մէջ հանդիսանում է գեղագիտական ճաշակը աւելի զարգացնելու, աւելի լայնացնելու միջոց, իսկ մեզ պէս տգէտ և կիսակիրթ ժողովուրդների մէջ, նրա առաջին միսիան ոչ այնքան գեղարուեստականն է, որքան կրթականը։ Թատրոնը մեր մէջ ամենից առաջ կրթական գործ ունի կատարելու, լրացնելու այն պակասը, որ կայ հայ հասարակութեան կրթութեան մէջ։

Ուրեմն միաժամանակ հայկական թատրոնը երկու մեծ միսիա ունի կատարելու—տարածել գեղարուեստական, գեղագիտական ճաշակ և լայնացնել մտաւոր, բարոյական կրթութիւնը։

Բայց որպէսզի հայկական թատրոնը կարողանայ կատարել այդ բարդ միսիան, նա պէտք է ինքը կանգնած լինի իր կոչման բարձրութեան վրա. նա պէտք է օժտված լինի բոլոր այն յատկութիւններով և գործիքներով, որոնք անհրաժեշտ են գեղագիտական-կրթական դեր կատարելու և դաստիարակութիւն մտցնելու մի կիսակիրթ, դեռ ազնիւ ատութեան մէջ խարխափող ժողովրդի լայն խաւերի մէջ։ Իսկ այդ յատկութիւնները և գործիքներն են— գաղափարական, իդէական բեպերտուար՝ պատմական, կենցաղական, և զարգացած, լայն կրթութեան տէր, ինչպէս և մասնագիտական կրթութիւն ստացած դերասաններ և դերասանուհիներ։

Եւ որովհետև հայ թատրոնը բնաւ չէ կարող տալ այնքան միջոցներ, որ հնարաւոր լինի գոհացում տալ այդ պահանջներին—նոյնիսկ ամենաքաղաքակիրթ երկիրներում ազգային կամ ժողովրդական լուրջ թատրոնները անկարող են լինում գոյութիւն ունենալ իրանց միջոցներով, այլ միշտ նպաստաւորվում են պետութեան, այս կամ այն հիմնարկութեան, մեկենասի կողմից—ուստի և անհրաժեշտ է, որ հայ հասարակութիւնը, առանձին մեկենասներ ստանձնեն այն դերը, որ այլ երկիրներում կատարում են պետութիւնը և հաստատութիւնները։

Անհրաժեշտ է, վերջապէս, որ հայ հասարակութիւնը մտածէ հայ թատրոնը ապահովելու մասին։ Եւ որովհետև այժմ կայ այդպիսի ձգտում մի որոշ շրջանի մէջ, ինչպէս տեղեկացնում են մեզ, պէտք է այդ շրջանը աշխատէ աւելի լայն ծաւալ տալ իր նախաձեռնութեան և այնպիսի միջոցներ ձեռք առնել, որ հայ թատրոնը շարունակ իր գլխին կախված չը զգայ դամոկլեան սրի նման, դեֆիցիտների ծանրութիւնը։

Մենք բնաւ չենք թաքցնում, որ որոշ դժգոհութիւններ կան թատրոնական գործի այժմեան վարիչների դէմ։ Սակայն ժամանակաւոր թերութիւնները, որոնք ուղղելի են և սրբագրելի, չը պէտք է արգելք հանդիսանան գործի հիմնական կազմակերպութեան և սառեցնեն հասարակութեան համակրական վերաբերմունքը դէպի թատրոնը։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յունվարի

Ցարսկօէ Սէլօ.—Բաղդ ունեցաւ ներկայանալ Թագաւոր Կայսրին և յանձնել իր հաւատարմագրերը ֆրանսիական դեսպան Դէլկասէն։

Պետերբուրգ.—Կարսի զինուորական նահանգապետին յատկացված է 100,000 ր.՝ Կաղզուանի և Կարսի վիճակի անբերրիութիւնից վնասված ազգաբնակութեանը սերմացուի օգնութիւն ցոյց տալու համար։

Մինիստրների խորհրդի նախագահը ճաշ տուեց ի պատիւ Դէլկասէի։

Դումայի բիւջետային մասնաժողովի մէջ ստատս-սեկրէտար Կոկօվցեվը յայտնեց, որ մօտիկ ապագայում Դումային նախագիծ կը ներկայացվի յատկացնելու գումարներ պետական պաշտպանողական միջոցների համար, որոնք բաւական կը կլանեն ազատ գումարներից։

Պարիզ.—Պատգամաւոր Դընիկօշէնը տեղեկացրեց Դումէրգին, թէ մտադիր է դիմել նրան հարցապնդելով Պուտիլօվեան գործարանի մասին։ Դումէրգը խնդրեց պատգամաւորին սպասել մինչև իր՝ տեղեկութիւններ ստանալը այդ գործի առիթով։ Այդ հարցի քննութեան համար գումարված է մի մասնաժողով արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ։

«Տանը» առաջնորդող յօդուածում ցաւում է, որ ֆրանսիական գուցէ և ռուսական կառավարութիւնները իրազեկ չեղան իր ժամանակին Պուտիլօվեան գործարանի վերաբերութեամբ տեղի ունեցող բանակցութիւններին։ Լրագիրը տարակուսում է, թէ ինչու դրամագլուխները շատացնելու համար գործադուլը չը դիմեց ֆրանսիական շուկային։ Ուրիշ բաժնում «Տանը» մատնանշում է, որ մի քանի շաբաթվայ ընթացքում ապարդիւն բանակցութիւններ էին վարվում ֆրանսիական բանկերի հետ Պուտիլօվեան գործարանը ընդլայնելու համար կարեւոր դրամագլուխները աւելացնելու հարցի առիթով։ Ֆրանսիական կառավարութիւնը այդ մասին իրազեկ չէր եղած։ Լրագիրն աւելացնում է, որ ակտիվ բանակցութիւնները ֆրանսիական բանկերի հետ վերսկսված են։

Ծանօթ. Գործակ.—Պետ. Հեռ. Գործակալութիւնը տեղեկացաւ, որ Պուտիլօվեան գործարանի հարցը լուսաբանվում է սխալ կերպով։ Պուտիլօվեան գործարանը մի քանի ժամանակ առաջ քայլեր է արել աւելացնելու իր դրամագլուխը հէնց ֆրանսիական շուկայում։

Հռոմ.—«Տրիբունան» Գրէյի պատասխանը երրեակ դաշնակցութեան վերջին նոտային համարում է խոշոր քայլը առաջ՝ վեց մեծ պետութիւնների միջև համաձայնութիւն կայացնելու նկատմամբ։

Տօկիօ.—Բիւջետային մասնաժողովում պրեմիէր մինիստրը յայտնեց, որ զինուորական մինիստրութիւնը ներկայումս մշակում է ծրագիր՝ զօրքի կազմը մինչև 25 զօրաբանակի հասցնելու մասին, և այդ գաղտնիք չէ։

Կահիրէ.—Ոստիկանութիւնը հետևում է մի քանի երիտասարդ-թիւրքերի, որոնք եկել են պաշտօնաթող թիւրք պաշտօնեայ Սուլէյման-բէյին սպանելու դիտաւորութեամբ։ Ցիշեալ պաշտօնեան Շէրիֆ-փաշայի ընկերն է։

Գէնուա.—Ցերեկով Վօլտրի մօտերը պայթում եղաւ վառօդի պահեստատեղում։ Սպանվեցին 6, մի քանի հոգի վիրաւորվեցին։ Վնասը խոշոր է։

Բուխարէստ.—Դեսպան Պօկլեվսկին մեկնեց արտասահման։

Մադրիդ.—Թագաւորը հրովարտակ ստորագրեց կոմս Կարդագէնին Պետերբուրգում դեսպան նշանակելու մասին։

Ռոստով Դ./Վ.—Կայարանից պօստը տանելիս գողացան մի պայուսակ, որի մէջ կար 100,199 ր.։ Կասկածով կալանաւորված են պաշտօնեաները, կառապանները և պօստին ուղեկցող ծառայողները։

Պետերբուրգ.—Գիշերս սրտախտից վախճանվեց Պետերբուրգի նախկին քաղաքագլուխ Րեզցօվը։

Սենատն անհետևանք թողեց «Завѣты» թերթի խմբագիր Կրաէվսկու վճռաբեկ բողոքագիրը, որին Պետերբուրգի դատաստանական պալատը դատապարտել է մի տարով բանտի «Ոստիգանութիւնը գիւղում» և «Մունիցիպալ գործերը» յօդուածների համար։

Նահանգական դատարանը դատապարտեց «День»-ի խմբագիր Սկվօրցօվին երկու ամսով բանտի, քահանայ Ալէքսէևին զբօսպարտելուն համար։

Եկաւ ռումինական նոր դեսպան Դիամանտին։

Ժող. լուս. մինիստրութիւնը ձեռնարկել է մշակելու հերթական օրինագիծ՝ յատկացնելու Գիտութեանց Ճեմարանին 169,500 ր. Ռուսաստանի բաղդի հանքերի տեղերը հետազօտելու համար։

Մեկնեց բուլղարական պատգամաւորութիւնը։

Կիէվ.—Բէյլիսի գործում դեր խաղացած Վէրա Չեբէրեակը գողացված իրերը վաճառելուն համար դատապարտվեց երկու ամսով բանտի՝ զրկվելով բոլոր իրաւունքներից։

Քիշինէվ.—Նահանգական ազնուականութեան ժողովը որոշեց հիմնել փոխադարձ օգնութեան ազնուականութեան գանձարկղ։ Ժողովի նախագահ Լէօնարդը նուիրեց գանձարկղի ֆօնդին 50,000 ր.։

Ազնուականների ժողովը յատկացրեց 10,000 ր. Լարգ գետի մօտ Թիւրքերի հետ տեղի ունեցած կռւում ընկած ռուսների յիշատակին արձան կանգնեցնելու։

Թէհրան.—Ռուսաց դեսպան Կօրոստովեցը հանդիսաւոր ունկնդրութեան ժամանակ յանձնեց շահին իր հաւատարմագրերը։

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ԳՈՐԾԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

16 յունվարի

Վիէննա.—«Կօր. Բիւրօյին» հեռագրում են Վալօնայից, որ վերահսկիչ մասնաժողովը ձեռնարկել է նոր կենտրոնական կառավարութեան կազմակերպութեանը։ Երկու մինիստրութիւն վերացված են։ Ամբողջ ժամանակաւոր կառավարութիւնը բաղկացած է 12 պաշտօնեաներից։ Կենտրոնական կառավարութեան գլուխ Ֆէտսի-բէյը ստանում է ամսական 6000 պիաստր, վերատեսուչները իւրաքանչիւրը 3500։

Յունական պաշտօնական աղբիւրներից տեղեկացնում են, որ սխալ են լրագրական այն հաղորդագրութիւնները, թէ անմիջական բանակցութիւններ են վարվում Յունաստանի և Թիւրքիայի միջև կղզիների մասին։

Եկաւ Վենիզէլոսը։

Բերլին.—Ռուսաց և ֆրանսիական կառավարութիւնները յայտնեցին առանձին-առանձին անգլիական կառավարութեան, թէ համաձայն են Գրէյի առաջարկութեանը տեղեկացնելու հաւաքական նոտայով Յունաստանին և Թիւրքիային, որ մեծ պետութիւնները վճիռ են կայացրել Եպիրոսի և Եգէյեան կղզիների սահմանների վերաբերութեամբ։

Օպէրային ներկայացման ժամանակ կայսրը որոշ ժամանակ խօսեց Վենիզէլոսի հետ, որ յետոյ երկար խօսակցութիւն ունեցաւ պրինց Հէնրիխի և արտաքին գործերի մինիստրի հետ։

Վենիզէլոսի հետ միաժամանակ Բեռլինում է գտնվում Կ. Պոլսի գերմանական դեսպանը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՎՃՌՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Լրագիրների մէջ լոյս տեսած տեղեկութիւններից երևում է, որ հայկական հարցը կամաց-կամաց հրապարակ է քաշվում, և, կարծէք թէ, դիտաւորութիւն կայ նրա մասին վճիռ կայացնելու։ Խնդիրը ստանում է այնպիսի երևոյթի բնաւորութիւն, որը կարող է, կասէք թէ, ըէալականանալ, մարմնանալ կեանքի մէջ։ Եթէ հէնց դա է պատճառը, որ հասարակական կարծիքը սկսվում է լարվել և որոնող ու դիտող դերք բռնել. նրան սկսում է հետաքրքրել այն խնդիրը, թէ ինչ կերպ պէտք է վճռեն այդ հայկական հարցը եւրոպական պետութիւնները և ինչ ձևեր կան առ հասարակ այդ տեսակ հարցեր վճռելու համար։

Մարդիկ հաւատացնում են, որ դրված խնդիրը երեք կերպ կարելի է վճռել։

Մէկը անննկսիական ձևն է, երբ Հայաստանը կամ գոնէ նրա նշանաւոր մասը (Կիլիկիան կը մնայ դուրսը) կը կտրվի Թիւրքիայից և կը տրվի Ռուսաստանին։

Կանգ առնելով վճռման այդ ձևի վրա, մարդիկ սակայն գտնում են, որ յոյս դնել հարցի այդ տեսակ վճռման վրա անկարելի է, որ մի այնպիսի խոշոր և ընդարձակ երկիր, ինչպիսին է Հայաստանը, եւրոպական պետութիւնները հազիւ թէ համաձայնվեն տալ Ռուսաստանին։ Եւրոպական կապիտալը, ասում են, մեր օրերում անհագին ճիգեր է գործ դնում իր համար միշտ նորանոր շուկաներ գտնելու և, հետեւաբար, երկրի այդպիսի դրութեամբ, երբ ազատ հողերը օրէ-օր մեծ արժէք են ստանում, յուսալ, որ Եւրոպան կը վճռի մի այդպիսի խոշոր վոհաբերութիւն անել, հազիւ թէ թոյլատրելի է։ Վերջապէս մարդիկ համոզված են, որ ինքը Թիւրքիան նոյնպէս հա-

զիւ թէ կամաւոր կերպով համաձայնվի ստորագրելու մի՝ այդ մտքով կազմված արձանագրութիւն։ Եւ ինչի, ում համար են պէտք այդ զոհաբերութիւնները. մի բուռն հայերի համար, մի ինչ-որ, այսպէս ասած, արդարացի ա՞կտ կատարած լինելու համար մի ինչ-որ հեռաւոր երկրում։

Հարցի վճռման երկրորդ ձևը ինքնիշխանութեան, ինքնակառավարման ձևն է, աւտոնոմիան։ Մոսկվայում վերջերս տեղի ունեցած մի գեղեցիկ ատենաբանութեան ժամանակ պ. Մեասնիկեան, խօսելով խնդիրը զանազան կերպով վճռելու մասին, կանգ առաւ գլխաւորապէս այդ ձևի վրա և գտաւ, որ նա, բոլոր առաջարկվող միջոցներից, ամենաճիշդ և ամենայուսալի ձևը պէտք է համարել։ Հէնց այդ կերպ վճռելու վրա և պէտք է պնդել,—շեշտեց նա։ Եւրոպական պետութիւնները,—բացատրեց նա,—շատ են զգուշաւոր իրանց շահերի պաշտպանութեան մէջ, որպէս զի հնարաւոր լինի թոյլ տալ, որ նրանք հաշտ և համերաշխ գտնվեն իր տեղը խնդրի լուծման ժամանակ։ Մակեդոնական խնդիրը,—լուսաբանեց հռետորը իր միտքը,—մի գեղեցիկ ապացոյց է՝ հրաժարվելու համար եւրոպական կոնտրոլի խնդրութեանը մէջ։ Աւտոնոմիան ներկայացնում է խնդրի այնպիսի դրութիւն, երբ բացառված կը լինի ուժեղ պետութիւնների միջամտութիւնը երկրի գործերի մէջ և, հետևաբար, նրանց շահերի շփման կարելիութիւնը։ Բացառապէս միայն այդ կերպ երկիրը տրված կը լինի ինքն իրան՝ իր զարգացման օրինական պրոցեսին և առիթ չի լինի երկրի իսկական շահերը համաձայնեցնելու դրսից ներմուծված օտար շահերի հետ։

Կանգ առնելով վճռման այդ ձևի վրա, ատենախօսը դժբաղդաբար հարկաւոր չափով ուշադրութիւն չը դարձրեց խնդիրը գործնականապէս վճռելու հնարաւորութեան վրա։ Թէօրիապէս նրա պաշտպանած տեսակէտը անպայման ճշմարիտ է, բայց կեանքի մէջ գործադրելու ժամանակ՝ նա բնականաբար և անհրաժեշտօրէն կընդհարվի մի շարք անյաղթահարելի դժուարութիւնների հետ։ Պնդելով այդ տեսակէտի վրա, նախ և առաջ պէտք է յոյս ունենալ, որ Թիւրքերը կը համաձայնվեն մի նոր վիրաբուժական օպերացիայի երկրի վերաբերմամբ, որ կասկածելի է։ Երկրորդ, պիտի հաւատալ, որ Թիւրքերի կողմից հակառակութեան հանդիպելուց՝ եւրոպական պետութիւնները կը վճռեն դիմել անսովոր ֆիզիքական միջոցների, մինչև օկուպացիան ներփակաբար։ Եւ երրորդ, երբ այդ քայլերը արված չեն լինի ոչ Թիւրքիայի և ոչ էլ Եւրոպայի կողմից, պէտք է յոյս ունենալ, որ հայերը իրանք, մեն-մենակ, հնարաւորութիւն կունենան կռել այն դրութիւնը, որը ուրուագծում է պ. ատենախօսը։

Կայ հարցի վճռման համար և երրորդ ձև. դա այն ձևն է, որը եւրոպական դիպլոմատիան մտադիր է, ասում են, շնորհել հայերին և որը հայկական կոմիտէտները իրանց կողմից ընդունելի են համարում։ Դա մասնաւոր րէֆորմների ձևն է, որը յայտնի է ընթերցողներին լրագիրների մէջ տպագրված տեղեկութիւններից։

Հայերի դրութիւնը Թիւրքահայաստանում այնքան եղեռնական, անհանդուրժելի և օրհասական է դարձել, որ ամենաթոյլ րէֆորմներն անգամ, որոնք նպատակ կունենան քիչ թէ շատ թեթևացնելու այդ դրութեան դառնութիւնը, ի հարկէ, միայն պէտք է ողջունել։ Նրանք, ի հարկէ, այն րէֆորմները չեն լինի, որոնց թախանձում էին ստանալ մեր թէօրետիկները, բայց դրանք, ենթադրվում է, կը լինեն դարձեալ դրական րէֆորմներ, հետևաբար մի բան, որ գէթ ժամանակաւորապէս պէտք է ընդունելի համարել։ Եթէ հնար չը կայ աւելի բարեկարգ վիճակ ստեղծելու հայերի համար Թիւրքահայաստանում, հիմք չը կայ հրաժարվել և այն մինիմումից, որը կարող է երկրի մէջ շատ թէ քիչ անդորր կեանք ստեղծել։

Յայտնի է, որ Թիւրքահայը իր երկրում այսօր տէր չէ ոչ իր հողին, ոչ իր հողից ստացված արդիւնքին, ոչ իր կացարանին, ոչ իր կացարանի զարդերին, ոչ իր նժոյգներին, ոչ իր կաթնատու կովին և ոչ էլ իր պատուին վերաբերեալ առարկաներին, գէթ այն մտքով, որ այդ բոլորը—իսկ այդ բոլորը կազմում են նրա կեանքի ամբողջ իմաստը—մի օր և ամեն օր կարող են խլվել նրանից և, որ յուսահատեցուցիչն է, անվերադարձ կերպով։

Շնորհաւորելով հայկական կոմիտէտներին նրանց տուած համաձայնութեան առիթով և ընդունելով նրանց հետ միասին այն դրութիւնը, որ ամեն մի դրական մեծութիւն աւելի է, քան զրօն, իսկ զրօն աւելի՝ քան բացասականը, ինձ այնուամենայնիւ մի միտք հանգիստ չէ տալիս։ Ինձ զբաղեցնում է մի այս տեսակ խնդիր. հնարաւո՞ր է արդեօք ենթադրել, որ մի որևէ քաղաքացիական րէֆորմ կարող է պատուաստվել, իրականանալ մի երկրի մի մասի մէջ, երբ այդ մասը ենթարկված է ընդհանուր երկրի հրամաններին, իսկ այդ ընդհանուր երկիրը գտնվում է, ամեն մըտքով, ամենալքված, ամենախարխլված դրութեան մէջ։ Խնդիրը հետաքրքրական է թէօրիականապէս։

Պատասխանելու համար այդ հարցին, պէտք է ի նկատի ունենալ նմանապէս և այն հանգամանքը, որ այդ ընդհանուր երկրի մէջ ազգաբնակութեան խոշոր մասսաներ, դեռ ևս չեն անցել իրանց նստակեաց կեանքի շրջանին, և որ այդ մասսաների հետ և ինքը, երկրի կառավարող տարրը, ծոյլ, ագէտ, ֆանատիկոս, մահմեդական Թիւրքը մինչև այսօր զարմանալի կերպով չէ ենթարկվում եւրոպական քաղաքակրթութեան ոյժին։

Ես տարակուսում եմ։ 5 թէ 6 դար է, ինչ Թիւրքերը ապրում են ոչ միայն Ասիայում, այլ նոյնիսկ Եւրոպայում, ապրում են նրանք այդ երկիրներում և մեր օրերում, և այդ բոլոր ժամանակների ընթացքում՝ նրանք մնացին դուրս եւրոպական քաղաքակրթութիւնից։ Փոխվեց իշխանութեան ձևը, անցաւ իշխանութիւնը սահմանադրական երիտասարդ-Թիւրքերի ձեռքը, և երկիրը դարձեալ մնում է դուրս՝ քաղաքակրթութիւնից, նոյն հեծեալ, աւերեալ, ագէտ դրութեան մէջ, ինչպիսի հեծեալ և ագէտ դրութեան մէջ որ գտնվում էր նա բոլոր սուլթանների օրերում։

Ես չէի ցանկանայ, որ ընթերցողը ինձ այն կերպ հասկանար, որ, ուրեմն, հայկական հարցը, քանի դրված է Թիւրքական հողի վրա, պէտք է ջուրը գցել։ Ճիշդ է, պայմանները աննպաստ են, բայց պէտք է աշխատել փրկել այդ հարցը։ Եւ, ինձ թւում է, եթէ ցանկութիւն կայ բարեյաջող վախճանի հասցնել դրված խնդիրը, պէտք է, անհրաժեշտ է, որ ոչ միայն եւրոպական դիպլոմատները, այլ և հայկական կոմիտէտները ամեն ջանք, ամեն եռանդ, ամեն մի ճիգ գործ դնեն, որպէսզի Հայաստանի մէջ րէֆորմներ մտցնելուց՝ միաժամանակ նոյն րէֆորմները, եթէ կարելի է աւելի լայն ծաւալով, մտցվէին և Թիւրք երկրի ամբողջ մարմնի մէջ։ Եւ այդ պէտք է անել՝ ձեռքից չը գցելով հայկական հարցը։ Ճիշդ է, Թիւրքիան չէ սիրում քաղաքակրթութիւնը, բայց փորձերը դարձեալ պէտք է շարունակել։ Եւ ինձ թւում է, թէ երբ այդ փորձերը արված կը լինեն ամենուրեք Թիւրքիայի մէջ, միևնոյն այդ ժամանակ կարելի կը լինի յուսալ, որ այս կամ այն րէֆորմները, թէկուզ մինիմալ չափով, կարող են հիւրընկալվել և Թիւրքահայաստանում, եթէ մինչև անգամ այդ Թիւրքահայաստանը մնայ ենթակայ Թիւրքիայի հանապազօրեայ միջամտութեանը. միմիայն այդ ժամանակ կարելի է յուսալ, որ րէֆորմները Թիւրքահայաստանում կը լինեն կենսունակ և յարատև։ Հետաքրքրական է, երբ առողջ է ինքը մետրօպօլիան. միմիայն այդ պայմանի տակ՝ հնարաւոր է յոյս պահել, որ և նրա կօլօնիաները ևս կարող են շուտ թէ ուշ ուշքի գալ, ոտի կանգնել, կազդուրվել, աճել և զարգանալ։

Ինչ տեսակ րէֆորմներ պէտք է մտցնել Թիւրքիայի մարմնի մէջ, ինչ բարենորոգումների է նա կարօտ, առ այժմ այդ մասին չէ իմ խօսքը։ Խօսելով հայկական հարցի վճռման ձևերի մասին և յիշատակելով վերև բերված երեք միջոցները, ես ցանկանում էի միայն գծել այստեղ այն հանգամանքը, որ այդ հարցի վճռման համար կայ և մի 4-րդ ձև, և որ այդ իմ ընդգծած 4-րդ ձևը, որքան ինձ է թւում, ունի իր օրինական, պատուաւոր տեղը միւս առաջարկվող միջոցների շարքում։

Ա. Ղուլեան

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴ. ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ I ՀԱՄԱՌՈՒՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

II

Ընդունելով որ մանկավարժական տեսակէտից անհրաժեշտ է տարրական դպրոցներում դասերը աւանդել մայրենի լեզուով, և որ այս կանոնի չը կատարելը վնասում է ոչ միայն զանազան ժողովուրդների, այլև պետական շահերին, համագումարը, մալօռուսների, լատիշների, էստօնների, մահմեդականների և Սիբիրի բազմաթիւ օտարազգիների կարծիքները լսելուց յետոյ, կայացնում է ընդհանուր րեզօլիւցիա բոլոր օտարազգիների դպրոցների համար, որը պահանջում է վերացնել բոլոր օրէնսդրական և վարչական կանոնները, որոնք սահմանափակում են այս կամ այն կերպով ազգութիւնների իրաւունքները. դպրոցական ցանցերը կազմելու ժամանակ ապահովել բոլոր ազգերի շահերը. տեղային ինքնավարութեան օրգանների դեմօկրատիզացիայից յետոյ նրանց ձեռքը յանձնել դպրոցական գործը, թոյլ տալ ազատ օգտվելու մայրենի լեզուով և գրականութեամբ ինչպէս մինչև դպրոցական, այնպէս և դպրոցական կրթութեան և դաստիարակութեան ժամանակ. ռուսերէնի պարտադիր ուսումը սկսել միայն սովորելու 3-րդ տարուց սկսած, առանձնայատուկ դէպքերում 2-րդ տարուց, թոյլ տալ մասնաւոր անձանց և ընկերութիւններին պահել մասնաւոր դպրոցներ մայրենի լեզուի դասաւանդութեամբ, յարմարեցրած տեղական պայմաններին։

Րեզօլիւցիան անհրաժեշտ է գտնում նաև, որպէսզի դպրոցների ուսուցիչները գիտենան ազգաբնակութեան լեզուն, գրականութիւնը և պատմութիւնը, բացվեն յատուկ մանկավարժական դպրոցներ և դասընթացքներ այս կամ այն ազգի դպրոցների համար ուսուցիչներ պատրաստելու նպատակով. հիմնվեն տեղական բարձրագոյն դըպրոցներում ամբիոններ այս կամ այն ժողովրդի պատմութեան և գրականութեան համար, ուսուցչական սեմինարիաների և կուրսերի համար դասատուներ պատրաստելու նպատակով։ Վերջապէս անհրաժեշտ են նկատվում զանազան շրջանների ժողովրդական ուսուցիչների պարբերական համագումարները։

Մասնաւորապէս, վրացի ներկայացուցիչների զեկուցումից յետոյ սեկցիան որոշում է, թէ Վրաստանի տարրական դպրոցներում դասերը պիտի աւանդվեն վրացերէն, նրանց կազմակերպութիւնը պիտի յանձնվի տեղական ինքնավարութեան, որը անյապաղ պիտի մտցվի, և, որ ամենագլխաւորն է, Թիֆլիսում պիտի հիմնվի կովկասեան համալսարան։

Հայազգի Տիգրանեանի զեկուցումից յետոյ մասնաժողովը անհրաժեշտ է գտնում տալ մինիստրական և հայ հասարակական հիմնարկութիւնների դպրոցներին հաւասար իրաւունքներ՝ ազատ մրցութեան հողի վրա, մինիստրական դպրոցներում պարտադիր դարձնել հայերէնը, իսկ ռուսերէնը սկսել ուսուցման 3-րդ տարվանից։

Ժողովրդական համալսարանները, ռուս նոր կուլտուրայի այդ արդիւնքները, այժմ զարգացման բարձր աստիճանի են հասել՝ շնորհիւ այն հանգամանքի, որ հասարակութեան լայն խաւերը կարօտութիւն ստացան մասնակցելու երկրի քաղաքացիական կեանքում, իսկ այդպիսի մասնակցութեան համար անհրաժեշտ է ծանօթանալ գիտութեան արդիւնքների հետ։

Սեկցիաներից մէկը ընդունում է, որ խուլիգանութեան դէմ կռիւ մղելու ամենալաւ միջոցներն են թատրոնների և ժողովարանների հիմնելը, կօօպերատիվների և շարժական ժողովրդական համալսարանների կազմակերպումը, որովհետև խուլիգանութիւնը գլխաւորապէս հետևանք է գիւղացիական մասսայի ձմեռային անգործութեան և նպատակայարմար բաւականութիւնների բացակայութեան. նրանք կը տան մեծ օգուտ նոյնպէս ժողովրդական ուսուցիչներին։ Շեշտվում է նոյնպէս վերջիններիի համար էկսկուրսիաներ կազմակերպելու անհրաժեշտութիւնը Ռուսաստանում և արտասահմանում, իսկ իրանց իրաւական և նիւթական դրութիւնը բարելաւելու համար ուսուցիչները պէտք է կազմակերպեն պրօֆեսիօնալ միութիւններ. անհրաժեշտ է լայնացնել ուսուցչական սեմինարիաների ծրագիրը և թոյլ տալ աւարտածներին մըտնել համալսարան։

Դպրոցական սանիտարական հսկողութիւնը պիտի իրագործվի կանոնաւոր կերպով և փոխադարձ աշխատակցութեամբ զեմստվային և քաղաքային ինքնավարութիւնների, սանիտարական հոգաբարձուների և բոլոր այն կազմակերպութիւնների, որոնց նպատակն է դպրոցական երեխաների առողջապահութիւնը։

Մանկական աշխատանքի օրէնսդրական պահպանումը, պարտադիր ուսումն իրագործելու ընթացքում, պիտի հետևեալ փոփոխութիւններին ենթարկվի. միայն 14 տարեկանից մեծ երեխաները կարող են ծառայել գործարաններում և ֆաբրիկաներում. այս օրէնքի ոյժը տարածել բոլոր գործարանային, առևտրական, գիւղատնտեսական և այն բոլոր հաստատութիւնների վրա, որտեղ օգտվում են մանկական աշխատանքով. գործարանային ինսպէկցիայի իշխանութիւնը տարածել սրանց վրա։

Պարտադիր ուսման իրագործման համար անհրաժեշտ է կազմակերպել շրջանային համագումարներ՝ դպրոցների քանակի և կազմակերպութեան հարցերը որոշելու համար. վերջապէս, համագումարը վճռում է խնդրել Պետական Դումայից՝ տարրական դպրոցների կազմակերպութեան գործը ամբողջապէս յանձնել տեղային ինքնավարութիւններին և ապահովել ժողովրդական ուսուցչի նիւթականը։

Այսպէս է համագումարի գլխաւոր որոշումների ամենահամառօտ բովանդակութիւնը. ի հարկէ, նրա աշխատանքների հետևանքը կը լինի բազմահատոր գրքերի հրատարակութիւնը, որոնք մանրամասն կը վերլուծեն համագումարի որոշումները և կը պարզվեն ժողովրդական կրթութեան բոլոր պէտքերը։

Համագումարի նշանակութիւնը չափազանց մեծ է. այդ 7000 ուսուցիչների բերանով խօսում էր համայն գիւղացիական Ռուսաստանը և արտայայտում իր ցաւերն ու պահանջները. և թէև, ցոյց տալով մեծ տակտ, համագումարը աշխատում էր բոլոր հարցերը դնել զուտ մանկավարժական հողի վրա, բայց այդ միշտ չէր աջողվում, և նա ակամայից մտնում էր և քաղաքական հարցերի շրջանը, որովհետև անկարելի է բաժանել ժողովրդական կրթութեան վերաբերող հարցերը ընդհանուր քաղաքական դրութիւնից։

Րեզօլիւցիաներից մի քանիսը, մանաւանդ օտարազգիների դպրոցների վերաբերողը, աջակողմեան մամուլում խիստ արշաւանք առաջ բերին համագումարի դէմ. Պուրիշկեվիչը հեռագրով պահանջեց ցրել այդ «յեղափոխականների ժողովը», իսկ Մենշիկովը «Нов. Вр.»-ում երկու յօդուած գրեց, ուղղված՝ համագումարի դէմ, ապացուցանելով որ դա նոր յեղափոխութիւն պատրաստող գործիչների միտինգն է. և նա յոյս է յայտնում, որ այս համագումարը կը լինի վերջինը։ Սակայն կառավարութիւնը ոչ միայն չը փակեց համագումարը, այլ, ընդհակառակը, նրա ամենաբարձր ներկայացուցիչները ներկայ էին մաղթանքին և համագումարի բացմանը և մեծ ուշադրութեամբ հետևում էին նրա աշխատանքներին. կառավարութիւնը նշանակել է 5000 ր.՝ համագումարի աշխատանքները հրատարակելու համար։

Ռուսաստանի ապագան գտնվում է ժողովրդական ուսուցչի ձեռքում. առանց վերջինի անկարելի է նրա հոգևոր և տնտեսական զարգացումը. և եթէ ճիշդ է ասացուածը, թէ միակ Գերմանիան ստեղծվել է ժողովրդական ուսուցչի կողմից, այն ժամանակ կարելի է համարձակ ասել, որ միակ, մեծ և ուժեղ Ռուսաստանը կը ստեղծվի և կը զարգանայ ժողովրդական ուսուցիչների «մեծ զօրաբանակի» շնորհիւ։

Մոսկվա Ե. Ց.

ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԱՒԵՏԻՔ ԲԱՔԱՅԵԱՆ

Բժշկ. Բաքայեանի մահը գալիս է երկարացնելու հայ ազգային գործիչների յուղարկաւորութեան առանց այն էլ երկար շարքը։ Ի դիմաց հանգուցեալի՝ հայ ինտելիգենցիան կորցնում է մի կորովի ոյժ ևս, որը չընկճվեց տարիների ծանրութեան տակ։

Ո՞վ չի յիշում այն միշտ զգաստ խոշոր դէմքը, այն միշտ վառվռուն թափանցող հայեացքը, որը փայլում էր ներքին անընկճելի եռանդով։

Բժշկապետը պատկանում էր այն փայլուն դէմքերին, որոնք 60-ական թւականների իդէալներով սնված՝ եկան մի նոր դարաշրջան բանալու հայ մտաւորականութեան առաջ։ Նա նոյն ուղղութեան և իդէալների սիրահար էր, որոնք ոգևորում էին Նազարեանին, Սիմէօնեանին, Արծրունուն, Յովհաննիսեանին և ուրիշներին։ Սրանց մէջ տարբերութիւնը միայն տակտիկայի մէջ էր, իսկ իդէալական ազգաշէն սկզբունքները նոյնն էին։ Եւ գուցէ հէնց գործելակերպի տարբերութիւնն էր, որ երբեմն ընդհարում էր առաջ բերում նրանց մէջ...

Բաքայեանը հասարակական գործիչ էր և համոզմունքով գործիչ։ Ով մօտիկից ճանաչել է նրան, նա գիտէ, որ Բաքայեանը երբեք չի ղեկավարվել անձնական-շահասիրական դրդումներով, նա երբեք չի պատկանել որևէ կուսակցութեան։ Ապացոյց՝ նա գործել է բոլոր կուսակցական շրջանների մէջ և գրել է բոլոր թերթերում, թէ այժմ գոյութիւն ունեցող և թէ արդէն խափանված։

Գուցէ այդ անկախ դիրքի շնորհիւ էր, որ Բաքայեանը մեծ կապեր ունէր թէ Ռուսաստանում և թէ Թիւրքիայում գործող ազգայինների հետ։ Նրա լուրջ, անշահասէր խորհուրդները յարգված էին թէ Էջմիածնում, թէ Բօսֆորի ափերում և թէ Եւրոպայում։ Մինչև իր կեանքի վերջը, նա au courant էր թէ ազգային և թէ հասարակական ու քաղաքական նոյնիսկ ամենամանր գործերին։ Մինչև վերջը նա գրագրութեան մէջ էր խոշոր գործիչների հետ։ Իր գործունէութեան մէջ նա միշտ երիտասարդական աշխոյժ և եռանդ էր ցոյց տալիս ու կօմպրոմիս անել չը գիտէր, երբ համոզված էր իր գործելակերպի և հայեացքների մէջ։

Հանգուցեալը այն մարդկանց շարքին էր պատկանում, որոնք չը յափշտակվեցին նոր հոսանքներով և չը դաւաճանեցին ազգային աւանդութիւններին, եկեղեցու և ազգայնութեան գաղափարին։

Նա առաջիններից մէկն էր առողջապահութեան գիտութիւնը ժողովրդականացնելու դժուար գործի մէջ և, իր ամուսնու տ. Սօֆիայի եռանդուն գործակիցն էր մանկական պարտէզը մեր մէջ ներմուծելու գործում։

Մի քանի տարուց ի վեր, նա բնակվում էր Պարիզում, որտեղ գիտութեամբ պարապելով հանդերձ՝ հայկական գաղութի ոգին էր նա։ Սակայն ամառները հայրենի հողը քարշում էր նրան դէպի Կովկաս և Ալէքսանդրօպօլ, որտեղ ամեն տարի մի քանի ամիս ապրում էր նա։

Նրա երեք դուստրը մօր հետ ապրում են Պարիզում. մէկը նկարչուհի, որի նկարները ընդունվում են Պարիզի գեղարուեստական սալօններում, միւսը տաղանդաւոր երաժշտուհի է, իսկ ամենից մեծը—օր. Շուշանիկը—շատ պատկառելի դիրք ունի բռնած երաժշտական աշխարհում, և յայտնի է Պարիզում իբրև կլասիկ երաժշտութեան մասնագէտ։ Նա երգեցողութեան դասատու է երաժշտական դպրոցում և մասնաւոր դասեր է տալիս։ Նա առաջին և ամենատաղանդաւոր երգչուհին է հայոց ժողովրդական երգերի (հ. Կոմիտասի աշակերտուհին է), որ նա մեծ աջողութեամբ երգում է յաճախ կօնցերտներում ու սալօններում և հիացնում է օտարներին։

Պ. Բուրգ. Բժ. Վ. Արծրունի

Յ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆՆ ԷԼ Է ԽՕՍՈՒՄ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Մշակի» № 6-ում մենք մի յօդուածով դատափետեցինք և պախարակեցինք Հայ Գրողների Ընկերութեան գործելակերպը և ուղղութիւնը, որ անբարոյականացուցիչ ազդեցութիւն է գործում մատաղ սերնդի կամ աշակերտութեան վրա և ձգում է այդ ընկերութեան բարոյական արժէքը հայ հասարակութեան առաջ, որովհետև նա նեղ կուսակցական տենդենցներ է արտայայտում։

Մեր քննադատութիւնը, դատափետութիւնը ուղղված չէր այս ու այն անձի, անհատի դէմ. մենք յարուցել էինք սկզբունքային հարցեր, թէ արդեօք իրաւունք ունի մի ընկերութիւն, որ իրան համարում է հասարակական և կուլտուրական մի հաստատութիւն և արտայայտիչ հայ գրողների իղձերի, ունենալ այդպիսի գործելակերպ և ուղղութիւն։

Ուրեմն, մեր հակառակորդները, կամ նըրանք, որոնք համամիտ չեն մեզ, պէտք է հերքէին մեր կարծիքը, ջրէին մեր առաջ բերած փաստերը կամ այլ արգումենտներով ապացուցանէին, որ Հայ Գրողների Ընկերութեան գործելակերպը և ուղղութիւնը սխալ չէ, ճիշդ է։ Այդպիսով, ընթերցող հասարակութիւնն ևս կը տեսնէր, թէ ով է մեզանից սխալվողը և իրաւացին։

Մեր ասածը շատ պարզ էր և չէր կարող որևէ թիւրիմացութեան առիթ տալ. մեր բերած արգումենտները շատ մեկին և ակնյայտնի էին։ Մենք ասում էինք, թէ աշխարհիս մէջ չէ տեսնված ոչ մի ընկերութիւն, որ թոյլ տար 2-րդ, 3-րդ, 4-րդ դասարանների աշակերտներին, ուրեմն դեռ բոլորովին տհաս, չը զարգացած, չը կազմակերպված պատանիներին և մանուկներին յաճախել անխտիր այս և այն ընկերութիւնը, լսել այդտեղ կարդացվող դասախօսութիւնները և մասնակցել ծափահարութիւններին ու սուլոցներին. մենք ասել էինք, որ անբարոյական վարմունք է, երբ դասախօսները լինելով ուսուցիչներ մի դպրոցի, թոյլ են տալիս այդպիսի իրանց փոքրահասակ աշակերտներին գալ ծափահարել իրանց և սուլել այն դասախօսներին, որոնք հակառակ են խօսում իրանց ուսուցիչներին, որովհետև դա նշանակում է աշակերտներից պատրաստել կլակեօրներ։ Մենք ասել էինք, որ Հայ Գրողների Ընկերութիւնը նեղ կուսակցական է, որովհետև նա բոլորովին անտարբեր և լուռ մնաց, ոչ մի հանդէս, երեկոյթ, դասախօսութիւն չը կազմակերպեց, երբ ամբողջ հայկական աշխարհը տօնում էր համազգայնօրէն համազգային մի մեծ յօբելեան, Գրի և Գրականութեան յօբելեանը, մինչ երեկոյթներ, դասախօսութիւններ կազմակերպեց այն մասին, թէ աշուղ Սայաթ-Նովան տիրացու է եղել թէ եպիսկոպոս, թէ Խ. Աբովեանը ազգադաւաճան է եղել թէ ոչ, թէ Գր. Արծրունին ինչ պակասութիւններ է ունեցել և այլն և այլն։ Ինչո՞ւ նա չը կազմակերպեց երեկոյթ Գրի և Գրականութեան մեծ տօնի առիթով. ինչո՞ւ նա նոյն իսկ չը մասնակցեց համազգային յօբելեանի տօնախմբութեան։ Միթէ Գրի և Գրականութեան տօնը պէտք է Հայ Գրողների Ընկերութեան համար խորթ և ստոր լինի, կամ աւելի նուազ արժէք ունեցող քան Սայաթ-Նովայի սարկաւագ և եպիսկոպոս լինելու հարցը։ Ոչ, այլ պարզապէս նրա համար, որ Հայ Գրողների Ընկերութեան վարիչները նեղ կուսակցական, թայֆայական մարդիկ են, և որովհետև մի յայտնի թայֆա, խմբակցութիւն բոյկոտ էր յայտարարել համազգային յօբելեանի և դպրոցական ֆոնդի դէմ, ուստի և Հայ Գրողների Ընկերութիւնն ինքն ևս բոյկոտի ենթարկեց իր անտարբերութեամբ և անմասնակցութեամբ համազգային յօբելեանը։

Եւ հիմնվելով այսպիսի ակնյայտնի փաստերի վրա՝ մենք ամենայն իրաւունքով անարգանքի և դատապարտութեան խարանին դամեցինք այդ ընկերութեան վարիչներին։

Եւ այժմ տեսէք ինչպէս են պատասխանում նրանք, կամ աւելի ճիշդը՝ մի անհատ, նրա նախագահ Յ. Թումանեանը, որ հանդէս է գալիս նոյնիսկ ոչ իբրև նախագահ կամ ներկայացուցիչ ընկերութեան, այլ անհատօրէն։

Ոչ մի փաստ, ոչ մի արգումենտ մեր առաջ բերած փաստերի դէմ. ոչ մի հերքումն մեր ասածներին։ Այլ անձնական հայհոյանքներ մեր դէմ, այն ևս «Հորիզոնի» երկու համարներում, կիրակի և ուրբաթ օրվայ. երկու մեծ յօդուածներ, որոնց մէջ Յ. Թումանեանը, խուսափելով ուղղակի պատասխանելու, աշխատում է միայն կողմնակի հայհոյութիւններով և խնդրին ամենևին չը վերաբերող խօսքերով քօղարկել խնդիրը։ Նա կարծում է, որ խնդրին տալով ծաղրածուական բնաւորութիւն (երևի նրա համար, որ նա, իր կեանքի մէջ միշտ միմոս և ծաղրածու է հանդիսացել), կամ հայհոյելով Հ. Առաքելեանին, կամ ասելով թէ «մի հաւատաք Հ. Առաքելեանի խօսքերին», դրանով խնդիրը կը փակվի։

Բայց, որ ամենից ծիծաղելին է, Յ. Թումանեանը խօսում է... գիտէք ինչի մասին...

Բարոյականութեան մասին։

Յ. Թումանեանը ուրիշներին բարոյականութեան քարոզներ է տալիս... Մի մարդ, որ իր ամբողջ կեանքում հանդիսացել է պարազիտ, մակաբոյծ, նստած հայ հասարակութեան շլինքին, որ իր ամբողջ կեանքում հանդիսացել է խաւարամտութեան, օբսկուրանտիզմի երկրպագու, իր ամբողջ էութեամբ կեղծիք, որովհետև նրա խօսքը և գործը երբեք իրար չեն համապատասխանել, մի մարդ, որ կեղծ կերպով երգել է սէր առ հայ գիւղացին, բայց թոյլատրել է իր հարազատ եղբօրը կեղեքել անխնայօրէն, հարստահարել այդ գիւղացուն և ինքն ևս օգտվել է հարստահարութեան պտուղներով (ապացոյցը «Մշակի» մէջ այսօր տպված մի գիւղացու յօդուածը), այդպիսի մարդը եւել այսօր յանդգնում է բարոյականութեան մասին խօսել։

Ց. Թումանեանը մտածում է, որ կը գայ մի օր, երբ մարդկանց լեզուի վրա՝ այս և այն պատճառով՝ դրված փականքը կը բարձվի և կը գտնվի մի հնտախոյզ, որ արխիվների փոշիներից կը հանի փաստեր, մերկ, կուս փաստեր, որոնք կաւանդեն ապագայ հայ սերունդներին, թէ՝ ի մեծ ամօթ հայութեան՝ մի ժամանակ եղել է մի «բանաստեղծ», որ բարոյական հրէշ է եղել։

Թող նա չը սպասի մեզ այդ փաստերը ժամանակից առաջ երևան հանելու։ Եւ թող չը համարձակվի նա բարոյականութեան մասին խօսել, այլ շարունակի հայ հարուստների տներում իր պարազիտի կեանքը վարել և նրանց առաջ սողալ։ Հ. Ա.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ընթացիկ կեանք

Սղնախ, 11 յունվարի

Անցեալները հաղորդել էինք, որ մտադրութիւն կայ անց կացնել Ալազան գետից ջրանցք Ալազանի հովիտը ոռոգելու համար։ Այս գործի համար նորերս այստեղ եկան ինժեններներ, որոնց ուղարկել էր Վրաց Գիւղատնտեսական Ընկերութիւնը։ Ինժեններները կարևոր հետազօտութիւններ կատարեցին և վերադարձան Թիֆլիս։

Շուտով Սղնախը կը լուսաւորվի էլեքտրականութեամբ։ Պայմանը արդէն կապված է մի ընկերութեան հետ։

Սղնախի հայոց դպրոցի վարժուհիները, ուղեկցութեամբ հոգաբարձու Գ. Տէր-Յովհաննիսեանի, «Աւետիս» ման եկան յօգուտ դպրոցի։ Ժողովեցին մօտ 200 րուբլի։ Տօնածառից էլ ստացվել էր մօտ 250 րուբլի։

Մեր քաղաքացիք ցանկանում են քաղաքագլուխ ընտրել Ալէքսանդր Տէրտէրեանին, որը ներկայումս ուսուցիչ է Ալէքսանդրօպօլում։ Ընտրութիւնը միանգամայն աջող է։ N. N.

Էջմիածինը պէտք է ուշադրութիւն դարձնէ

Շամախի, 15 յունվարի

Շամախու ծխական դպրոցը երկու ամբողջ ամիս առանց վարժուհու մնալուց յետոյ՝ այժմ էլ դպրոցի վարչութիւնը դանդաղում է հրաժարված վարժուհու տեղը նորը հրաւիրել։ Թերթում տրված յայտարարութեան հիման վրա տարբեր տեղերից եկել են չորս-հինգ հեռագիրներ, մի քանիսը վճարված պատասխանով. հոգաբարձութիւնը, առանց մանկավարժական խորհրդի կամքը հարցնելու, անպատասխան է թողել այդ հեռագրողները և ընտրել է տեղացի մէկին, որ հայերէնում միանգամայն բոբիկ է. այժմ էլ ասում են, որ նախագահն է հրաժարվել, երկու հոգի են մնացել. խօսում են, որ հրաժարվելու է և մի ուսուցիչը։ Շամախու հասարակութիւնը միանգամայն անտարբեր է իր դպրոցի մասին. թեմական իշխանութիւնը նոյնպէս անտարբեր է։

Պէտք է, որ Էջմիածինը ուշադրութիւն դարձնէ Շամախու ծխ. դպրոցի վրա, որ մօտ է փակվելու վտանգին։ **

Բարբարոս հայր

Զաքաթալա, 10 յունվարի

Մի քանի օրվայ ընթացքում շրջանումս կատարվեցին մի շարք անգթութիւններ, որոնց մասին չէ խօսքս, այլ մի ծնողական վերին աստիճանի բարբարոսութեան մասին։

Բէլաքան լեզգիաբնակ գիւղում երէկ մի լեզգի իր կնոջ բացակայութիւնից օգտվելով՝ հանգիստ սրտով մորթում է իր հարազատ 3-ամեայ որդուն ու... խղճի խայթոց զգալով երևի, իր կոկորդն էլ կտրում բաւական։

Տգիտութիւնը թագաւորում է ամենուրեք. մասամբ խիստ թանգութեան շնորհիւ, մասամբ էլ թուրք ու լեզգի տարրի վերին աստիճանի ծուլութիւնից, երևան են գալիս աւազակներ, թալանչիներ, կատարվում են անվերջ գողութիւններ ու սպանութիւններ՝ ապրուստ անելու համար։ Սօյգադէ

Հայ Դրամատիկ Ընկ. ճիւղ

Հին-Նախիջևան, 12 յունվարի

Ամսիս սկզբից բացվեց Հայոց Դրամատիկական Ընկ. Հին-Նախիջևանի ճիւղը։ Նախագահ է ընտրված Ա. Տ.-Յովհաննեան, անդամ-քարտուղար Ալ. Պարզեան, գանձապահ Ս. Սարգսեան, վարչութեան անդամներ՝ տ. Վ. Պարզեան, Ա. Գասպարբէկեան և այլն։

Եղանակները գարնանային են. երէկ ու այսօր շարունակ տեղում է անձրևախառն ձիւն։ Կենսական մթերքների սաստիկ թանգութիւն է, հալած իւղի պուդը 20—24 ր., պանրի ֆունտը 30 կ., կաթը 6 կ., ձուն 3—4 կ. հատը, այն էլ չի ճարվում, սոխի պուդը 2 ր., գետնախնձորի և կաղամբի պուդը 1 ր. 20 կ., ալիւրինը 1 ր. 60 կ., գարինը 1 ր. 20 կ., ոչխարի մսի ֆունտը 15 կ., գիւղերում 17 կ., գինու պուդը 1 ր. 60 կ.։ Առևտուրը ընկած է։ Ջուներ դաբաղրդը խիստ ճնշված է տիրող թանգութեան պատճառով։

Ա. Տէր-Ստեփանոսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Յունվարի 16-ին, երկաթուղային հիւանդանոցում կատարվեց հոգեհանգիստ պրիստաւ Գամբերգի և պրիստաւի օգնական Զուբրիցկիի համար, որոնք վախճանվեցին Նախալովկայում աւազակների հետ տեղի ունեցած հրացանաձգութեան ժամանակ ստացած վէրքերից։ Հոգեհանգստին ներկայ էին նահանգական ատեանի պաշտօնեաները, ոստիկանապետը, պրիստաւները, սրանց օգնականները և ոստիկանական պաշտօնեաներ։

◆ Վախճանված պրիստաւ Գամբերգի և Զուբրիցկիի թաղումը նշանակված է այսօր։ Մարմինները փոխադրվելու են Ալէքսանդրօ-Նեւսկիի զինուորական տաճարը։

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութիւնը նշանակել է երկու մասնագէտ երկրաբանի՝ հետազօտելու համար Նատախտարի շրջակայքը, որտեղից մտադրութիւն կայ բերել խմելու ջուր Թիֆլիսի ազգաբնակութեան համար։

◆ Խարփուխի նորաբաց ակումբը համաձայնել է հանգանակել 2000 րուբլի, եթէ պօստային վարչութիւնը բաժանմունք բանայ Խարփուխ քաղաքամասում։ Յիշեալ 2000 րուբլով կատարվելու են պօստային բաժանմունքի բացման նախնական ծախքերը։

◆ Արքունական թատրօնում Պալիևի յօբելեանը կատարվելուց յետոյ, յօբելեարի պատուին կայացել է խնճոյք «Նոր ակումբում», ուր յօբելեարին ողջունել են վրացի, ռուս արտիստները, եղել են շատ ճառախօսութիւններ և յետոյ տեղի են ունեցել պարեր մինչև արևածագը։

◆ Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան խորհուրդը խնդրում է մեզ տպել հետևեալը. «Այսօր, շաբաթ, երեկոյեան ժ. 9-ին Թիֆլիսի ժողովարում կայանալու է Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան մեծ և ճոխ բովանդակութեամբ երեկոյթը։ Երեկոյթին տեղի է ունենալու նաև ժողովրդական ազգային հանդէս՝ ուխտագնացութիւնը Թիւրքահայաստանի Մուշ քաղաքում։ Այդ առիթով մեծ պատրաստութիւններ են տեսնվում. հրաւիրված են կովկասեան գաւառների և Թիւրքիայի բազմաթիւ ներկայացուցիչներ և Թիֆլիսից դերասան-դերասանուհիներ։ Հրաւիրված են աշուղ Հավիրիի և Մաչաւեանի սխական երաժշտական խմբերը։ Երեկոյթի կառավարչուհին է իշխ. Մարիամ Թումանեան»։

◆ Այսօր, երեկ. ժամը 8-ին, հասարակական ակումբում իշխ. Գ. Թումանեան կը կարդայ ռեֆերատ՝ «Ջեմստվօյի կիսադարեան յօբելեանը»։ Յետոյ ինժ. Վասիլևը կը կարդայ տեսութիւն վերջերս կայացած սառցային համագումարի որոշումների մասին, իսկ վերջում տեղի կունենայ ակումբի անդամների տարեկան ընդհանուր ժողովը։

◆ Կայսերական Բժշկական Ընկերութեան մէջ այսօր երեկոյեան և վաղը առաւօտ կը լինեն ընթերցումներ երեխաների համար ռուսերէն, հայերէն և վրացերէն։ Հասակաւորների համար բժ. Աղասարեանը ժ. 5—6 կը խօսէ հայերէն՝ թոքախտի մասին։

◆ Յունվ. 9-ին Թիֆլիս կայարանում գիշերվայ ժ. 12-ին ծանր վիրաւորվեց փորից սղնախեցի Աղամ Նիկոլովը։ Պարզվել է, որ վիրաւորողը եղել է ոմն Իվան Թամարով, որը և խոստովանել է իր յանցանքը։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳԻԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

XII ՊԱՏԿԵՐԱՀԱՆԴԷՍԸ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

Պետերբուրգ, 29 դեկտ.

Դեկտ. 20-ին բացվեց Պետերբուրգի Գեղարուեստագէտների Ընկերութեան պատկերահանդէսը, որ ահա 22 տարի է՝ ինչ պարբերաբար բացվում է տարին մի անգամ և ապա տեղափոխվում Մոսկվա։ Այս անգամ ի ցոյց են դրված մօտ 600 կտոր նկարչական և քանդակագործական երկեր, որոնք արդիւնք են Ընկերութեան անդամների և էկսպօնենտների։

Եթէ մենք մանրամասն խօսելու լինենք ցուցահանդէսի դրական և բացասական կողմերի մասին կամ արուեստագէտների յատկութեան և ուղղութեան մասին, ապա շատ հեռու կը գնայինք և բաւական չէին լինի լրագրի էջերը։ Այս անգամ մեր նպատակն է ցոյց տալ մեր հայրենակից Գէորգ Բաշինջաղեանի կատարած դերն այդ Ընկերութեան ցուցահանդէսներում։ Կատալօգները վկայում են, որ մեր նկարիչը մասնակցել է Ընկերութիւնը հիմնվելու առաջին օրվանից իսկ, իսկ ժամանակի ընթացքում միաձայն ընտրվել է Ընկերութեան իսկական անդամ, հետևապէս բաժնետէր։

Ինչպէս նախկին տարիներին, այս անգամ նոյնպէս նրա բեղմնաւոր վրձինը ի ցոյց է հանել լինն հատ խոշոր պատկերներ, որոնք թէ գեղարուեստագէտների և թէ գեղարուեստասէր հասարակութեան ուշադրութիւնն են գրաւել։ Բնորոշ է հետևեալ դէպքը, որին պատահմամբ ներկայ եղայ ցուցահանդէսի բացման օրը, երբ հաւաքված էր նկարիչների, ժուռնալիստների և հրաւիրված հասարակութեան բազմութիւնը։ Դահլիճի մի անկիւնում կանգնած էին մի խումբ նկարիչներ և տաք-տաք դատողութիւն անում այս կամ այն պատկերի մասին։

Յայտնի մինիատիւրիստ Շատիլով դիմելով Բաշինջաղեանին ասաց.

— Աքանչացած եմ ձեր վրձինի արտադրութիւններից. որքան ինքնուրոյնութիւն. միանգամայն տարբերվում էք մեզանից։

Նոյն կարծիքի են ընդհանրապէս բոլոր արուեստագէտները։

Առաջին դահլիճում, առանձին շէնքի վրա դրված է մեր հայրենակցի «Գողգոթա» յայտնի նկարը, մի փոքր հեռու՝ «Գիշերը Թիֆլիսի մօտերքում», ապա «Միածառ փոթորկից յետոյ» (այս նկարը առանձնապէս ուշադրութեան է արժանացած), «Սևանայ լիճը», «Կախէթիա», «Անտառը Բորժոմի շրջակայքում» և այլն։

Այստեղ պէտք է նկատենք նաև, որ այդ 9 հատ նկարները հիմնովին զանազանվում են իրարից, կարծես զանազան հեղինակների արտադրութիւններ լինեն։ Սակայն դիտողի աչքից չէ կարող վրիպել այն ընդհանուր գիծը, որ Բաշինջաղեանի երկերի մէջ կրկնվում է. դա խաղաղ, լիրիք բանաստեղծական ոգին է, որով ներշնչված են նրա բոլոր աշխատութիւնները։

Ինչպէս միշտ, այնպէս էլ այս ցուցահանդէսին ի ցոյց են դրել իրանց վերջին գործերը Կ. Մակովսկի, Բակալովիչ, Վեյց, Կոնդրատենկօ, Շատիլով յայտնի նկարիչները և մի շարք ուրիշ արուեստագէտներ։

Լ.

1980 ԹՈՒԻՆ

Արևմտեան գրականութեան մէջ վերջերս սկսել են երևան գալ ֆանտաստիկական վէպեր, ուտօպիաներ։ Այդպիսի ուտօպիական գրուածքների հեղինակի երևակայութիւնը թռիչք է գործում իր ժամանակաշրջանից շատ առաջ, թափանցում է հեռու ապագան և այնտեղ յաճախ լուծված է տեսնում ժամանակակից պրօբլէմները, բարդ սօցիալական, քաղաքական հարցեր, պատկերացնում է կեանքի նոր ձևեր, հսկայական նուաճումներ գիտական աշխարհում։ Ուտօպիական գրուածքները յաճախ պարզ ծրագրային բնաւորութիւն են կրում, ուր յաղթում է այս կամ այն կուսակցական ուղղութիւնը, այս կամ այն աշխարհահայեցողութիւնը։ Այդ տիպի գրուածք է և գերմանական վիպասան Հանս Լիւդվիգ Ռօզեգգերի «Der Golfstrom» նոր վէպը։

Այդ ուտօպիական վէպի հիմնական միտքը Ամերիկայի և Եւրոպայի միջև պայքարն է քաղաքական գերիշխանութեան հեգեմօնիայի խնդրում։ Վէպի սկզբում նկարագրված են 1930 թւականի անցքերը՝ ամերիկական կուլտուրայի ծաղկեալ մօմենտներից մէկը։ Մեծ շուքով տօնվում է նոր կատարելագործված սիստեմով Պանամեան ջրանցքի բացումը. այդ մեծ գիւտը միևնոյն ժամանակ հնարաւորութիւն է տալիս նրանց Եւրոպային տաքութիւն մատակարարող Գոլֆշտրեմի ընթացքը փոխել, դարձնել դէպի Ամերիկա։ Դրա շնորհիւ Եւրոպայի կլիման կատարեալապէս փոխվում է, ջերմութեան աստիճանը ընկնում, սկսվում է նոր սառցային շրջան. եւրոպական կուլտուրային մահ է սպառնում, իսկ Ամերիկան հրճվում։

Սպառնացող վտանգը ստիպում է եւրոպական բոլոր պետութիւններին միանալ, միահամուռ ոյժերով կռւել Ամերիկայի դէմ։ Մի հզօր նաւատորմ է ուղարկվում դէպի Ամերիկա՝ եւրոպական բոլոր դրահակիր նաւերից. բայց զանազան էսկադրաների հրամանատարների մէջ ծագած տարաձայնութիւնները բերում են նրան վերջնական կործանման։ Նաւատորմի մի մասը խորտակվում է ջրանցքով անցնելիս, իսկ միւսը բանջրիւղ լինում Նիւ-Եօրքի մօտ հսկայական ճակատամարտում, որը տեղի է ունենում թէ օդում և թէ ջրի վրա։

Գոլֆշտրեմի ընթացքը փոխելու հետևանքով՝ ստացվում է ցանկալի դրութիւն։ Մինչ Եւրոպայում տիրում է անընդհատ ձմեռն ու սառնամանիքը, ազգաբնակութիւնը հետզհետէ պակասում, կեանքը կորցնում իր նախկին կենդանութիւնը, Ամերիկան, ընդհակառակը, սառնալով Գոլֆշտրեմի տաք, կենդանարար հողմը՝ հասնում է աւելի ևս ծաղկեալ դրութեան, իր բարօրութեան գագաթնակէտին։ Նա նուաճում, հպատակեցնում է գաղութների ցեղը ևս և իր յաղթական աստղազարդ դրօշակը պարզում, ծածանում ամբողջ երկրագնդի վրա։ Բայց ինչ էր իսկապէս Եւրոպայի պարտութեան արմատական պատճառը։ Մինչև 1930 չարաբաստիկ թւականը, եւրոպական երկիրներում հսկայօրէն աճում էր գործարանային արդիւնաբերութիւնը. գիւղատնտեսութիւնը «չքամեռ էր արված, ոչ ոք չէր ուզում գիւղացի, երկրագործ լինել. մարդիկ թողել էին գիւղը և համախմբվել մեծ քաղաքներում, ուր եռում էր տենդային, հակառողջ, ներվային կեանքը։ Տիրում, իշխում էր կապիտալիզմը իր բոլոր հետևանքներով, մի կողմից գեխ, փարթամ, շռայլ կեանք, բարքերի անկում, միւս կողմից աճում էր պրօլետարիատի թիւը։ Կապիտալիզմի ծայրայեղ զարգացումը տանում էր Եւրոպան դէպի անկում։ Տարածվում էին սօցիալիստական գաղափարները, պետական կազմը հետզհետէ դեմօկրատիկ ձև ստանում. վերջապէս հասնում է ամբոխի տիրապետութիւնը. Եւրոպան ընկնում է։

Բայց ահա սկսվում է սառցային շրջանը և ամեն բան կերպարանափոխվում։ Կեանքի դաժան պայմանները ստիպում են մարդկանց ուշքի գալ, ընտելանալ պարզ ու առողջ աշխատանքին։ Սովորում են երկրի կեղևից անհրաժեշտ տաքութիւնն ստանալ. մարդիկ նորից սկսում են երկրագործութեամբ պարապել, պարզ կեանք վարել։ Ինդուստրիայի, կապիտալիզմի անհետացման հետ անհետանում է նաև ճարուստի ու աղքատի միջև տնտեսական անդունդը, վերը, անհետանում է պրօլետարիատը և նրա հետ միասին և սօցիալիզմը։ Կապիտալիզմի տիրապետութեան ժամանակի թուլակազմ, նեվրաստենիկների ու ալկօհօլիկների սերունդը տեղի է տալիս առողջ, լայնաթիկունք ժողովրդի։

Եւրոպայի տնտեսական կերպարանափոխութեան հետ միասին փոխվում է նրա և քաղաքական շէնքը. ամեն տեղ հաստատվում է աբսօլիւտ միապետութիւն։

Մինչ Եւրոպան այսպէս վերածնվում է ըստ հեղինակի առողջ հիմունքների վրա, Ամերիկան ընդհակառակը կլանվում է եւրոպական կեանքի նախկին ձևով։ Գործարանային արդիւնաբերութիւնը խաղաղ ոչնչանում է երկրագործութեան հաշւին անդամ. ամենքը ձգտում են միայն հարստանալու, փարթամ կեանք վարելու. աճում է յեղափոխական պրօլետարիատը։

Ամերիկացիք տեսնում են, որ Գոլֆշտրեմը միայն չարիքի պատճառ դարձաւ երկրի համար, և փորձում են նորից դարձնել նրան դէպի Եւրոպա. բայց վերածնված, կազդուրված Եւրոպան ջախջախում, ոչնչացնում է ամերիկական նաւատորմը և վերջ տալիս այդ փորձին։

Այսպէս՝ երկրագործ Եւրոպան 1980 թ. յաղթում է արդիւնաբերական Ամերիկային։

Վերածնված Եւրոպայի առաջնորդողը, նրա փրկիչն է հանդիսանում Գերմանիան։

Ռօզեգգերի այս տենդէնցիոզ վէպը գերմանական կալուածատէր գիւղատնտեսների ուտօպիան է։

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Օ պ է ր ա

Յունվարի 16-ի gala ներկայացմանը Արքունական թատրօնում օպէրային խումբը խաղաց «Սպարտացի Հեղինէն» դասական օպէրէտը, երաժշտ. Ժ. Օֆֆէնբախի։

Յիշեալ օպէրէտը բեմերի վրա դրվում է, սովորաբար, «Զքնաղ Հեղինէն» անունով։ Սակայն, չը գիտենք ինչու, ծրագիրներում փոխված էր ոչ միայն օպէրէտի անունը, այլ և անուանված էր նաև «օպէրա»։

Ցամենայն դէպս, անյարմար դրութիւն է ստեղծվում օպէրային արտիստների համար՝ խաղալ օպէրէտներ, և հէնց դրանով էլ պէտք է բացատրել ներկայացման ոչ այն կատարեալ աջողութիւնը, որ կարելի է տեսնել օպէրէտային արտիստների խաղի ժամանակ։

Այս միայն պէտք ասենք, որ յունական հեթանոսական կեանքից վերցված այդ օպէրէտը դեկօրացիաների և հագուստների կողմից հիանալի երևոյթ աչքի էր ընկնում իր ճոխութեամբ։ Ամեն ինչ հին-յունական ստիլով էր։

Դերակատարների մէջ որոշ չափով տպաւորիչ էին երգչուհի Օբակեվիչ (Հեղինէ), Կուրդինէր (քրմապետ Կալխաս) և Իւշնիով (Սպարտայի Մենելայ արքայ)։ Վերջին երկուսը իրանց քարակտէր դերերով մասամբ զուարճացրին թատրօնը լի հասարակութեանը։

Գեղեցիկ էր բալէտը, որ կատարեց յունական ոճով մի շարք պարեր։

Ախորժալուր մելօդիաներով լի օրկէստրային մասը անցաւ վերին աստիճանի հարթ՝ շնորհիւ Ի. Պալիևի ղեկավարութեան։ X.

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

«Մշակի» № 8-ում տպված կոչը, ուղղված՝ հայ և վրացի ինտելիգենցիային, արձագանք գտաւ տեղական մամուլի կողմից։ Թիֆլիսում հրատարակվող «Зак. Рѣчь», «Закавказье» և երէկ էլ վրաց «Սախալխօ Գազէթի» օրաթերթերը ամբողջովին թարգմանաբար առաջ բերին «Մշակի» կոչը։ «Սախալխօ Գազէթին» այս կոչի առիթով իր № 1902-ում զետեղել է հետևեալ առաջնորդող յօդուածը, որ մենք առաջ ենք բերում ամբողջովին.

Այսօր մեր լրագրում տպագրվում է հայերէն «Մշակ» լրագրի խմբագիր պ. Հ. Առաքելեանի կոչը, ուղղված վրացի և հայ ինտելիգենցիային։ Լրագիրը նկատում է, թէ այն անհամաձայնութիւնը, որ ծագեց հայերի և վրացիների միջև, շատ վնասակար է պատմականօրէն հարևանացած ազգերի համար, և դիմում է վրացիներին ու հայերին՝ խօսել ընդհանուր կաբևոր խնդիրների պարզաբանման նկատառմամբ։

Մենք կարծում ենք, որ այսօրինակ կոչը դուր կը գայ իւրաքանչիւր գիտակից վրացու, ով դեռ չէ մոռացել, թէ մեր վրացիներիս և հայերի ոյժը մեր իսկ միութեան և համաձայնութեան մէջն է կայանում։ Բայց որպէսզի համաձայնութիւնը բէալ լինի և ոչ ֆիկտիվ, խիստ անհրաժեշտ է, որպէսզի վրացիներն ու հայերն աւելի մեծ չափով անկեղծ լինեն այս խնդիրների լուսաբանման ժամանակ և իւրացնեն այն կարծիքը, թէ անհրաժեշտ է յարգանք տածել դէպի միմեանց իրաւունքներն ու շահերը։ Այնտեղ, ուր այս երկու պայմանը պահպանված չէ, դժուար է համերաշխութեան ամուր միութեան հաստատումը։ Դեռ այն ժամանակ, երբ առաջին անգամ առաջ եկաւ պօլիտեխնիկումի հարցը և այս առիթով ասվեց անթոյլատրելի շատ բան, ինչպէս վրացիների, նոյնպէս և հայերի մի քանի լրագիրների կողմից, մենք կոչ արինք հասարակութեանը դէպի համերաշխութիւն և յոյս յայտնեցինք, որ հայ հասարակութեան մէջ ևս առաջ կը գայ մի տարր, որը աւելի արթուն աչօք կը նայէր հայ-վրացական փոխ-յարաբերութեանը և կաշխատէր միմեանց շահերի պարզաբանմամբ և հաշտեցմամբ շիջուցանել այն կրակը, որի հրահրման համար աշխատում էին ինչպէս մի քանի վրացիներ, նոյնպէս և հայեր։

Շատ վտանգաւոր րոպէ առաջ եկաւ մեզ համար։ Անհրաժեշտ է պատշաճ գնահատութիւն և հաշւի առումն այս րոպէի։ Քաղաքական մեծ տգիտութիւն ցոյց կը տան հայերն ու վրացիները, եթէ այժմեան րոպէն այնպէս չը գնահատեն, որպէսի գնահատման պիտի ենթարկվի նա։ Իսկ այս բոլորի համար անհրաժեշտ է միմեանց կարծիքներն իմանալ, միմեանց մօտենալ։ Շատ յաճախ մէկը միւսի դէմ ունեցած ատելութիւնն և անհամաձայնութիւնը առաջ է գալիս միմիայն նրա համար, որ միմեանց չենք ճանաչում և իրարու սրտի բաղձանքը չը գիտենք։ Նա, ով կը նպաստէ այսօրինակ մօտիկանալուն, համակրանքի արժանի է, և մենք էլ մեծ բաւականութեամբ դիմում ենք վրացի ինտելիգենցիային՝ աջակցելու այս մօտիկանալուն։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Երևան, 10 յունվարի

Տեսնելով, որ շատ-շատերը օգտվում են իմ բուլութիւնից և շահագործում ինձ՝ առանց թոյլտւութեան խաղալով իմ պիէսները, աղաւաղելով և փոփոխելով նրանց՝ ինչպէս ցանկանում են. նոյնիսկ տեղումս խաղալիս կարևոր չեն համարում գոնէ տեղեկացնել ինձ այդ մասին. ուստի այսօրվանից յայտնում եմ, որ առանց իմ թոյլտւութեան ոչ մի տեղ իրաւունք չունենան ներկայացնել, փոփոխել ու տպագրել իմ պիէսները. հակառակ դէպքում ես ստիպված կը լինեմ դիմել կտրուկ միջոցների։

Խնդրում եմ միւս թերթերին ևս արտատպել։ Վասակ Մադաթեան

ԱՆԻՐԱՒՈՒԹԻՒՆԻՑ ԽԵՂԴՎՈՒՄ ԵՆՔ

Ես՝ լինելով Լօռու Խաչի գիւղացի՝ անկարող եմ լռել և անուշադրութեան մատնել այն բոլորը, ինչ կատարվում է մեր շուրջը։

Մարց, Լօրուտ, Շամուտ, Աթան, մասամբ էլ Քարինջը վանքապատկան գիւղեր են ու եկեղեցական կալուածներ։

Հոգևոր իշխանութեան կարգադրութեամբ վերոյիշեալ գիւղերի ազգաբնակութիւնը վաղուց ի վեր միշտ վճարել է կօնսիստօրիային կամ սրա կողմից նշանակված կառավարչին հետևեալ տուրքերը.

1) Ցանքսից մէկ-տասներորդական։

2) Իւրաքանչիւր ծխից մէկ րուբլի։

3) Վառելափայտի, արօտատեղերի, կթան կովի ու գոմշի համար երկ-երկու ֆունտ իւղ։

4) Ոչխարից տարվայ մէջ մէկ անգամ ստացված կաթի պանիրը։

5) Ամեն մի խոզի համար քսան կօպէկ, եթէ ծառապտուղ լինի այն տեղը, ուր պահվելու է վերջինս։

Գիւղացիք այդ որոշված տուրքերը միշտ անտրտունջ հասցրել են ըստ պատկանելոյն։ Բայց այն օրվանից, երբ վանքապատկան յիշեալ գիւղերի վրա կառավարիչ է նշանակվել Իսեղ գիւղացի Ռոստոմ Թումանեանը, յանկարծ փոխվեց տուրքեր վճարելու ձևը։

Հոգևոր իշխանութեան կողմից չէ եղել ոչ մի նոր պաշտօնական կարգադրութիւն, որով ժողովուրդն իմանալ կարողանար իր վրա դրված տուրքերի չափն ու քանակը։ Այնպէս որ՝ տուրքերի կամայական գանձումը ահա քանի տարի է ինչ կատարվում է Ռոստոմ Թումանեանի և իր օգնական եղբօր ձեռքով։ Ումից ինչ և որքան կամենում են, ստանում են՝ հիմնված զանազան ոյժերի վրա։

Կառավարչի պաշտօնն ստանձնելուց յետոյ՝ հազիւ է անցել չորս-հինգ տարի, այժմ արդէն ունեն նախրով տաւար, հօտով ոչխար, հարիւրով նոր ձևի փեթակ, հազարներով դրամ. բացի այդ՝ գնում են անշարժ կալուածներ, ինչպէս օր. Ջրաղաց և այլն։

Թումանեաններն այդ անկօնտրօլ կալուածքի ղեկն իրանց ձեռքն առնելով՝ գտան յարմար և զարտուղի ճանապարհ՝ իրանց դիրքը հաստատուն հիմքերի վրա դնելու համար։ Այդ նպատակով նրանք շտապեցին նախկին կառավարիչներից աւելի արդիւնք ցոյց տալ հոգևոր իշխանութեան, վաստակելով վերջինիս համակրանքն ու վստահութիւնը։ Եւ այնուհետև եղբարք Թումանեաններն անկաշկանդ սկսեցին կեղեքել ժողովրդին, որ ներկայումս տառապում է՝ վերջին ծայր աղքատութեան դուռը հասած։

Որպէսզի ասածներս դատարկ խօսքեր չը թւան, կարևոր եմ համարում մէջ բերել մի քանի աղաղակող փաստեր՝ միայն իբրև նմուշ նրանց գործունէութեան։ Ասում եմ մի քանիսը՝ նրա համար, որ բոլորը մի առ մի յիշել անհնար է. այդ կարելի է տեղն ու տեղը լսել կենդանի լեզուից օրերով միայն, ապա գրի առնել։

Բերենք առ այժմ հետևեալ փաստերը.

1) Երբ Թումանեանները մէկից որևէ պահանջ անելիս՝ բաւարարութիւն չեն ստանում, անմիջապէս կազմում են անհիմն պրօտօկօլ՝ որպէս թէ այդ մարդու անասուններն անտառում բռնված են, կամ անտառից ծառ է կտրել. և իրանց առարկութիւնը հիմնաւորելու համար ստիպում են օբէզչիկին՝ պրօտօկօլի տակն ստորագրել և հաշտարար դատարանում հաստատել մեղադրանքը, հակառակ դէպքում՝ նոյն օրն և եթ վրկվում է պաշտօնից։

Այդ ձևով հազարաւոր պրօտօկօլներ են կազմվել և ընթացք ստացել Լօռու հաշտարար դատարանում։ Նման խնդիրները Ռոս-